

Asarlarning tahlili va uslubi

Najmiddinova Sarvara Samariddinovna

O'ZDSMIFMFning talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada adabiyotning rivojidagi uslublar, g'arb adabiyoti yozuvchilarining o'z uslubi haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *uslub, adabiy oqim, adabiyot, tafakkur, klassisizm*

Sadriddin Ayniyning ta'kidlashicha, "Xamsa" dostonlarida Navoiy salbiy tiplarni o'z zamonasidan olgan, ijobiy tiplar esa – Navoiy fantaziyasi va idealining maxsulidir, lekin romantizm ustundir. Yana shuni ta'kidlash lozimki, muayyan yozuvchi ijodida, muayyan asarda yo romantizm, yo realizm doimo yetakchilik qiladi. Professor Abduqodir Hayitmetovilmiy xulosalari ham shu hodisalarni isbot qiladi. Uningcha, Navoiyning asosiy metodi-romantizm, ayni paytda, uning Said Hasan Ardasheriga yozgan maktubi, "Mahbubul-qulub", satirik g'azallari va qit'alari, "Lisonut tayr"dagi ba'zi hikoyatlari realistikxarakterdadir. Albatta, har bir san'atkorning "o'ziga xos"ligini unutmaslik kerak. Birida isyonkorlik, birida jamiyat bilan kelishib yashaydigan donolik ustun bo'lishi ham mumkin. Biri realliklarga chiday olmay, biri undan ko'ra orzular dunyosida yashashi-o'zini voqye qilishi ham tabiiydir. Jumladan, Alisher Navoiy inson haqidagi orzu havaslarini akslantiruvchi asarlar yozgan bo'lsa, uning yosh zamondoshi Bobur o'z zamoni voqea va odamlarini haqqoniy, real tasvirini beradi. G'.G'ulom, H.Olimjonlar sosialistik voqyelikni ulug'lagan bo'lsalar, A.Qodiriy, Cho'lponlar bu voqyelikdanisiyonga keladilar. Mirmuhsin,H.G'ulom, Shukrullolarda jamiyat bilan kelishib yashash ustunlik qilsa, A.Oripov, E.Vohidovlarda bu jamiyatning kirdikorlarini fosh etish, yuksakroqvoqyelikni istash tuyg'ulari kuchlilik qiladi va hokazo.Jahon adabiyoti taraqqiyoti tarixidagi realizm va romantizmni-ijod tiplari, ijod yo'nalishlari, badiiy tafakkur tiplari deb yuritish ham asoslidir. Chunki ularning turfa xil ko'rinish va qirralarini turli davrlar ro'yobga chiqargandir.

Jumladan, klassisizm (P. Kornel, J. Rasin), ekzistensializm(Jan Pol Sartr, M. Prust, F. Kafka), syurrealizm(Pol Elyuar, Oskar Uayld, A. Axmatova), tanqidiy realizm(Maxmur, Muqumiy, L. Tolstoy, F. Dostoyevskiy), sosialistik realizm (Oybek, G'.G'ulom, M.Gorkiy) va sh. k. romantizm va realizm (ikki daryo)ni metod deb yuritish va bu ko'rinishlarning hammasini oqimlar(irmoqlar) deb atash, (ikki daryoning birikuvidan tug'ilgan irmoqlar deya tasavvur qilish) ma'qulga o'xshaydi. Chunki oqimlarning hammasi ham yo realistik, yo romantik tasvirlash prinsiplarining qonuniyatlariga bo'ysinadi. Shu qonuniyatlarga tayanganlari holda, uning hali to'liq anglanmagan yangi qirralarin ochadilar, xolos.

Yangi qirralarni kashf etish va ifodalash jarayonida muayyan o'ziga xosliklar ham yuzaga kelishi tabiiydir. Jumladan, realizmning o'ziga xos bir ko'rinishi – klassisizm (lot. “namuna”, “ibrat” ma'nolarini beradi)ni ko'raylik. Uning vakillari o'tmish antik adabiyoti namunalarini o'zlari uchun ibrat namunasi deb sanaganlar. Ular adabiyotda hamma narsalar aniq va qat'iy qoida asosida tasvirlanishi shart deb tushunganlar va estetikqarashlarini “uch birlik”ka moslaganlar: asarda tasvirlanayotgan hodisa bitta yaxlit syujetdagavdalanantirilishi (“harakat birligi”), bir joyda bo'lib o'tishi (“joy birligi”) va yigirma to'rt soat ichida yuz berishi (“vaqt birligi”) lozim bo'lgan. P. Kornelning“Sid” (“Said”), “Gorasiy”, J. Rasinning“Andromaxa”, “Britanik”, Molyerning “Xasis” singari go'zal, betakror asarlari shu qoidalarga muvofiq yaratilgan.

Klassisizm vakillari “Adabiyot saroy va shahar uchun yaratilishi kerak”(N. Bualo) deb hisoblaganlar va janrlarni tabaqalashtirganlar. Ularning estetiktushunchalaricha drama eng yuksak janr, komediya quyi janr hisoblangan. Roman, qissa, hikoya janrlariga ikkinchi darajali unsurlar deb qarashgan. Ko'pincha ularning asarlarida inson hayoti va xarakterining bir qirradi chuqur va batafsil tasvirlangani uchun, insonning ko'pqirrali xarakteri to'liq gavdalanmagan...

Sentimentalizm (fr. Sentiment-hissiyot, his qilish) oqimi XVIII asr o'rtalari (Angliya)da feodalizm sarqitlariga qarshi kurashni, oddiy kishilarning

oliyanobligini, qalbini tasvir markaziga olgan. Chunki klassisizm oqimi kishilarning ichki dunyosi tasviriga yetarli e'tibor qilmagan, oliy ijtimoiy tabaqa hayotini bo'rttirib aks ettirgan va adabiyotni "uch birlik" (harakat, joy, vaqt) qolipiga solgan edilar.

Adabiyot hayotni badiiy obrazlarda so'z vositasida akslantirish san'ati ekan, u hamon bosh qonun-adabiyotning konstitusiyasi vazifasini bajararkan, u bilan tug'ilgan romantizm va realizm ham umriboqiy, doimo harakatdagi unsurdirki, bizningcha, faqat ana shu ikki qudratni-metod tarzida, qolganlarini oqim sifatida aniqlashtirish asosliroqdir, adabiyot ruhiga monandir, uning rivojlanish bosqichlariga xosdir.

Romantizm. Bu metodning bosh xislati "idealga moslab hayotni qayta yaratish" (V. Belinskiy)dir, ya'ni orzu qilingan voqyelikni tasvirlashdir; uni go'zal va mukammal hayot tarzida ko'rsatishdir; ana shu hayot qahramonlarining afsonaviy kuch-qudratga egaligini, mo'jizakorligini ideallashtirishdir. Esxilning "Prometey", Sofoklning "Shoh Edip", Yevripidning "Yelena", Navoiyning "Xamsa", Rustavelining "Yo'lbars terisini yopingan pahlavon" kabi asarlarida "odamlarning qanday bo'lishi kerak bo'lsa, shunday tasvirini" berilgani ham yuqorida aytilgan bosh xislatni tasdiqlaydi. Jumladan, Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonidagi Farhod real shahzoda obrazi emas, balki, Navoiy orzu qilgan hukmron timsolidir. U shahzoda bo'lishiga qaramay, hunar egallaydi, ilm-fanni chuqur o'rganadi. Yoshligidanoq mo'jizakor kuch-quvvatga ega bo'ladi, ming-minglab odamlar eplay olmagan ishlarni bajaradi. U teshasi bilan arman tog'i toshlarini xuddi pichoq sariyog'ni kesganday kesib, kanal qazadi; Xisravning minglab qo'shini ko'ngliga g'ulg'ula soladi, ularga bir o'zi bas keladi...

Realizm. Bu metodning bosh xislati- "Hayotni butunyalong'ochligi va haqqoniyliги bilan qayta tiklash" (V. Belinskiy)dir. Bu qonuniyat – adabiyotning tug'ilishidanoq paydo bo'lgan bo'lib, uning tarixiy rivojlanish taraqqiyoti davomida to'xtovsiz tarzda sayqallashdi, yangi-yangi xususiyatlar dunyoga keldi, tobora boyib takomillashishda davom etmoqda. Romantizm bilan doimo

bahslashib, uni ham boyitib, undan ham ruh olib, birgalashib “bir maqsadga yetaklashda” (V.Belinskiy) musobaqa qilmoqdalar. To’g’ri, adabiyot tarixi davomida romantizmning ham, realizmning ham barcha oqimlari hamma vaqt ijobiy natijalarga olib kelgan emas. Jumladan, naturalizm oqimi – hayotni o’ta yalong’och va butun tafsilotlari bilan ikir-chikirigacha tasvirlash orqali ta’sirdorlikxususiyatini muayan darajada yo’qotgan bo’lsa, sentimentalizm oqimi hayotni tasvirlashda aql-idrokdan his-tuyg’uni ustun bildi, uning musoffaligini yagona mezon darajasiga ko’tardi; xo’rlanganlar, jabrdiydalar, jafokashlar, baxtsizlar, nochorlarning ideal obrazlarini yaratdilar va shu bilan hayotning bosh lokomotivi –kurashchanlikdan, yaratishdan ma’lum darajada uzoqlashdilar. Bunday holat tabiiydir, izlanish, o’sish, taraqqiyot yo’lidagi yutuqlar va kamchiliklarning bo’lishidir. Romantizm va realizm qudratining turli darajadagi (go’yo dengiz qudratidan hosil bo’lgan ulkan) hayotbaxsh yoki halokatli to’lqinlaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Amonbaev. M,Azlarova M (2018)."Prospects for the development of tourism in Uzbekistan." Risola. Tashkent. "Economy"
- 2.Amonboev.M. (3 March 2018). “Establishing Stock Market Attractiveness and Investment Infrastructure in Uzbekistan through Effective Implementation of Corporate Governance Mechanisms ”. International Journal of Management Science and Business Administration.Volume 4, Issue
- 3.Mamatqulov X.M., Tuxliyev I.S., Bektimirov A.B. Xalqaro turizmkitobi.Samarqand(2008).
- 4.Mustafokulov Sh.I. (2017). "The attractiveness of the investment climate." Scientific and practical guide. BaktriaPress.Toshkent.. P.-9